

Social Work & Education

©SW&E, 2021

УДК 378.013.42:364-43/:005.953.2

DOI: 10.25128/2520-6230.21.1.5.

Сергій Михнюк,

аспірант кафедри управління та освітніх технологій,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна;
serhiimykhnuk@nubip.edu.ua

ORCIDiD: <https://orcid.org/0000-0001-5694-2396>

Article history:*Received:* January 9, 2021*1st Revision:* January 29, 2021*Accepted:* March 30, 2021

Михнюк, С. (2021). Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії. *Social Work and Education*. Vol. 8, No. 1. Ternopil-Aberdeen, 2021. pp. 66-76. DOI: 10.25128/2520-6230.21.1.5.

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Анотація. У статті спроектовано систему критеріїв, показників, рівнів вимірювання результативності процесу підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії та визначено шкалу для подальшої емпіричної роботи. Доведено, що у процесі проектування критеріїв і показників дослідження учені послуговуються теоретично обґрунтованою структурою досліджуваного процесу (діяльнісно-структурний підхід) або результату (результативно-структурний підхід) залежно від наукових інтересів і предмету пізнання. Відповідно до структури готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії охарактеризовано особистісно-мотиваційний, змістово-когнітивний, діяльнісно-комунікативний, оцінно-рефлексивний критерії її вимірювання та відповідні показники. Описано авторську методику оцінювання рівня сформованості як окремих структурних компонентів готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії, так і загальний рівень готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін. Охарактеризовано високий, середній, низький рівні готовності.

Ключові слова: критерій; показник; рівень, майбутні соціальні працівники; готовність майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії.

Вступ

Побудова критеріально-показникових систем є відповіддю на потребу забезпечення якості сучасної вищої освіти, оскільки критерії і показники є інструментами накопичення, оцінки та аналізу емпіричних даних і, відповідно, слугують основою моніторингової діяльності з оцінки результативності педагогічної діяльності. Вивчення ступеню вираження досліджуваної характеристики – рівня сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії – можливе за допомогою критеріально-показникової системи, що дозволить забезпечувати наукову обґрунтованість результатів дослідження, їх зв'язок із результатами теоретичного обґрунтування проблеми дослідження та станом наявного педагогічного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Ми розглядаємо критерій готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії як ознаку, на підставі якої здійснюватиметься оцінювання стану сформованості досліджуваної характеристики через висвітлення кількісних і якісних емпіричних даних. Критерій відображає основні системні властивості досліджуваної характеристики, істотні ознаки предмету дослідження, уявлення дослідника про очікуваний результат процесу перетворень. Конкретизація критерію здійснюється через опис його показників, які становлять ідеальні моделі (еталони), виявлення відхилень від яких свідчить про відповідність певному рівню сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії. Рівень сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії визначається нами як стійкий, дискретний результат цілеспрямованого педагогічного впливу у процесі вивчення фахових дисциплін. Таке бачення сутності понять критерій, показник і рівень відповідає сучасним доробкам з методики організації експериментальної роботи (Борисова Ю., Гончаренко С., Жосан О., Крушельницька О., Семенова А. та ін.).

Мета та завдання статті: проектування системи критеріїв, показників, рівнів вимірювання результативності процесу підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії.

Методологічна основа дослідження

У процесі досягнення поставленої нами мети було застосовано ряд дослідницьких методів: аналізу – для вивчення емпіричних досліджень критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до певних напрямів або видів професійної діяльності; синтезу – для проектування системи критеріїв і показників для оцінювання наявних рівнів сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі

вивчення фахових дисциплін; інтерпретації – для обґрунтування авторської позиції в досліджуваній проблемі.

Основна частина

Нами було здійснено аналіз емпіричних досліджень критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до певних напрямів або видів професійної діяльності з метою виокремлення основних тенденцій формування критеріально-показникових систем. Виявлено, що у процесі організації дослідження учені послуговуються двома підходами до виділення критеріїв, показників і рівнів вимірювання досліджуваної характеристики: діяльнісно-структурним і результативно-структурним (класифікація наша).

Діяльнісно-структурний підхід реалізується формулюванням системи критеріїв і показників з урахуванням структури педагогічної діяльності, що вивчається. Наприклад, Рябова Ю. М. у своєму дослідженні дотримується іншого підходу, аналізуючи результативність професійної підготовки майбутніх соціальних працівників через структуру не результату (рівня готовності), а самого процесу. Вчена пропонує оцінювати підготовку фахівців соціальної сфери, узгоджуючи критерії із компонентами підготовки – культурологічним (комунікативний і особистісно-адаптивний критерії), когнітивним (змістовно-процесуальний критерій), емоційним (мотиваційний критерій) (Рябова, 2016).

У монографії Н. П. Павлик представлено різні класифікації критеріїв пізнання, у тому числі процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери: цільовий критерій як аналіз вихідних цілей соціальної освіти та педагогічно-професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів; діяльнісний критерій як характеристика компонентів діяльності з організації освіти; системний критерій як визначення цілеспрямованості, комплексності та різнобічності наявних практик і проєктів навчання студентської молоді (Павлик, 2018).

Результативно-структурний підхід характеризується визначенням критеріїв і відповідних їм показників та рівнів готовності на основі аналізу змісту та структури очікуваного результату. Зокрема, Л. О. Хоменко-Семенова у своїй роботі визначає готовність майбутніх соціальних працівників через єдність і взаємопроникнення мотиваційно-ціннісного, комунікативного, когнітивного, особистісно-діяльнісного та рефлексивного компонентів, реалізованих у вимірюванні досліджуваної якості у мотиваційному, комунікативному, когнітивному та діяльнісному критеріях (Хоменко-Семенова, 2014).

У роботі К. С. Червоненко готовність розглядається як інтегративне утворення особистості, яке характеризується єдністю таких складових: стійке бажання, спеціальні знання, уміння та компетенції. Дослідницею виділяються ціннісно-

мотиваційний, когнітивний, операційний і особистісно-рефлексивні компоненти структури готовності і відповідні їм мотиваційний, когнітивно-знаннєвий, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний критерії (Червоненко, 2019).

Мельничук І. М. у своїй дисертації основними компонентами професійної моделі соціального працівника визначає мотиваційний, аксіологічний, когнітивний, процесуальний, інтерактивний, ідентифікаційний, які ідентичні за назвою, сутністю та змісту досліджуваним критеріям ефективності формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності (Мельничук, 2011).

Ґрунтовний аналіз Опальчука Б. В. щодо сутності поняття «готовність» дозволив досліднику виділити її теоретичний (систем знань) і діяльнісний (система здатностей) компоненти, а також мотиваційно-ціннісний, когнітивний і діяльнісно-практичний критерії її вимірювання (Опальчук, 2020).

Алексєєва Г. М., виокремлюючи у структурі готовності потребнісно-мотиваційний, операційно-діяльнісний та рефлексивно-оцінний компоненти, досліджує мотиваційний, діяльнісний й оцінний критерії рівня готовності (Алексєєва, 2014).

Пожидаєва О. В. обґрунтовує особистісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-технологічний критерії готовності майбутніх фахівців (Пожидаєва, 2011).

Окремим різновидом результативно-структурного підходу до визначення критеріально-показникової системи дослідження слугує опис дослідниками конкретизованих складових: як-от Щербина Д. В. критеріями мотиваційно-ціннісного компоненту визначає сукупність мотивів, установок, цінностей; когнітивно-пізнавального компоненту – перелік фахових знань; операційно-діяльнісного – професійних умінь (Щербина, 2018).

Таким чином, можна сформулювати висновок, що у процесі проектування критеріїв і показників дослідження учені послуговуються теоретично обґрунтованою структурою досліджуваного процесу (діяльнісно-структурний підхід) або результату (результативно-структурний підхід) залежно від наукових інтересів і предмету пізнання.

Відповідно обґрунтованій структурі готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії спроектуємо власну систему критеріїв і показників, які дозволять оцінити наявні рівні сформованості досліджуваної якості учасників експерименту (Таблиця 1).

Таблиця 1: Взаємозв'язок структури готовності майбутніх соціальних працівників з критеріями та показниками її вимірювання¹

Компоненти готовності	Критерії сформованості готовності	Показники сформованості готовності
Мотиваційний	Особистісно-мотиваційний	- сформованість професійної мотивації; – особливості професійно-значущих якостей особистості (емпатійність, толерантність, комунікабельність); – наявність свідомого інтересу до педагогічної взаємодії у майбутній професійній діяльності.
Когнітивно-змістовий	Змістово-когнітивний	- рівень знань майбутніх фахівців про педагогічну взаємодію у професійній діяльності; – рівень професійних знань майбутніх соціальних працівників про особливості здійснення педагогічної взаємодії у процесі соціального консультування, посередництва, медіації тощо; – рівень знань про методики і техніки педагогічної взаємодії у діяльності соціального працівника.
Операційно-діяльнісний	Діяльнісно-комунікативний	- вміння встановлювати ефективні комунікативні відносини з отримувачами соціальних послуг; – здатність здійснювати педагогічну взаємодію у професійній діяльності (змодельованій у процесі вивчення фахових дисциплін або реальній у процесі виробничої практики); – відповідність поведінки соціальних працівників у ситуації взаємодії етичним вимогам професії.
Рефлексивно-оцінний	Оцінно-рефлексивний	- усвідомленість рівня власної готовності до педагогічної взаємодії у професійній діяльності; – здатність до саморегуляції, самооцінки та самоконтролю у ситуаціях взаємодії; – прагнення до саморозвитку та самовдосконалення у професії.

Для зручності реалізації кількісного вимірювання означених критеріїв і показників ми застосовуватимемо 5-ти бальну шкалу, тобто оцінювання кожного критерію відбуватиметься через присвоєння рівню прояву кожного показника відповідного балу – від 1 (показник не проявлений) до 5 (показник проявлено максимально). Відповідно, рівень сформованості окремих структурних

¹ Таблиця автора

компонентів готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії обраховуватиметься за формулою (1), а загальний рівень готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії – за формулою (2).

$$K_i = \frac{\sum_{j=1}^5 j}{3} \quad (1),$$

$$R = \frac{\sum_{i=1}^4 K_i}{4} \quad (2),$$

де K_i – рівень прояву окремого критерію готовності ($i=1, \dots, 4$), j – оцінка за 5-ти бальною шкалою показників прояву окремого критерію ($j=1, \dots, 5$), R – рівень готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії.

Таким чином, представлена методика кількісного оцінювання готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії дозволяє виділити чотири рівні: високий (R становить від 4,25 до 5 балів), достатній (від 3,5 до 4,24 балів), середній (від 2,75 до 3,49), низький (від 1 до 2,74).

Високий рівень готовності характеризується високим рівнем прояву усіх показників: у майбутніх соціальних працівників наявний високий рівень сформованості професійної мотивації; розвинені професійно-значущі якості особистості, зокрема емпатійність, толерантність, комунікабельність; простежується стійкий і свідомий інтерес до організації педагогічної взаємодії у майбутній професійній діяльності; у процесі вивчення фахових дисциплін студент демонструє високий рівень знань про педагогічну взаємодію у професійній діяльності, про особливості здійснення педагогічної взаємодії у процесі соціального консультування, посередництва, медіації, про методики і техніки педагогічної взаємодії у діяльності соціального працівника; досліджуваному приманні вміння встановлювати ефективні комунікативні відносини з отримувачами соціальних послуг, здійснювати педагогічну взаємодію у професійній діяльності, відповідність поведінки соціальних працівників у ситуації взаємодії етичним вимогам професії; притаманне усвідомлення рівня власної готовності до педагогічної взаємодії у професійній діяльності; високий рівень здатності до саморегуляції, самооцінки та самоконтролю у ситуаціях взаємодії; відчувається постійне прагнення до саморозвитку та самовдосконалення у професії.

Достатній і середній рівні готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії відображають нерівномірний характер прояву окремих критеріїв у загальній структурі готовності. А саме, наприклад, при наявності високого рівня професійних знань студенту притаманний низький рівень сформованості умінь їх застосовувати у педагогічній взаємодії або неадекватність самооцінки рівня власної готовності. Або при яскраво вираженій мотивації до

педагогічної взаємодії у студента відсутній достатній рівень теоретичних знань про особливості, техніки та методики педагогічної взаємодії у професійній діяльності.

Низький рівень готовності відповідає недостатньому рівню сформованості більшості показників: у студентів з низьким рівнем готовності відсутня професійна мотивація та інтерес до педагогічної взаємодії; професійно-значущі якості особистості носять невиражений характер; їм притаманний низький рівень знань як про педагогічну взаємодію у професійній діяльності загалом, так і методики, техніки та особливості її здійснення у процесі соціального консультування, посередництва, медіації тощо; діяльнісно-комунікативний критерій готовності не є вираженим, тобто досліджуваний не володіє вміннями встановлювати комунікативні відносини з отримувачами соціальних послуг, здійснювати педагогічну взаємодію у професійній діяльності; його поведінка не відповідає етичним вимогам професії «Соціальний працівник»; навіть за наявності усвідомлення низького рівня готовності до педагогічної взаємодії у професійній діяльності у майбутнього соціального працівника відсутнє прагнення до саморозвитку та самовдосконалення у професії.

Карта оцінювання рівня готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін висвітлена у табл. 2.

Таблиця 2: Карта оцінювання рівня готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін²

№	Показники готовності	Рівні прояву			
		Високий	Достатній	Середній	Низький
		5	4	3	2 або 1
1	Сформованість професійної мотивації				
2	Особливості професійно-значущих якостей особистості				
3	Наявність свідомого інтересу до педагогічної взаємодії				
<i>Середнє за особистісно-мотиваційним критерієм $K_i = \frac{\sum_{j=1}^4 j}{3}$</i>					
1	Рівень знань про педагогічну взаємодію у професійній діяльності				
2	Рівень знань про особливості здійснення педагогічної взаємодії у процесі соціального консультування, посередництва, медіації тощо				

² Таблиця автора

3	Рівень знань про методики і техніки педагогічної взаємодії у діяльності соціального працівника				
<i>Середнє за змістово-когнітивним критерієм $K_i = \frac{\sum_{j=1}^4 j}{3}$</i>					
1	Вміння встановлювати ефективні комунікативні відносини з отримувачами соціальних послуг				
2	Здатність здійснювати педагогічну взаємодію у професійній діяльності				
3	Відповідність поведінки етичним вимогам професії				
<i>Середнє за діяльнісно-комунікативним критерієм $K_i = \frac{\sum_{j=1}^4 j}{3}$</i>					
1	Усвідомленість рівня власної готовності до педагогічної взаємодії у професійній діяльності				
2	Здатність до саморегуляції, самооцінки та самоконтролю				
3	Прагнення до саморозвитку та самовдосконалення у професії				
<i>Середнє за оцінно-рефлексивним критерієм $K_i = \frac{\sum_{j=1}^4 j}{3}$</i>					
<i>Загальний рівень готовності до педагогічної взаємодії $R = \frac{\sum_{i=1}^4 K_i}{4}$</i>					

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, нами спроектована система критеріїв, показників, рівнів вимірювання результативності процесу підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії та визначено шкалу для подальшої емпіричної роботи. Результатом досліджуваного процесу обрано готовність майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін. Відповідно до структури готовності нами охарактеризовано особистісно-мотиваційний, змістово-когнітивний, діяльнісно-комунікативний, оцінно-рефлексивний критерії дослідження та відповідні показники. Описано методику оцінювання рівня сформованості як окремих структурних компонентів готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії, так і загальний рівень готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін. Охарактеризовано високий, середній, низький рівні готовності.

Отримані результати дослідження мають практичне значення, оскільки спрямовані на вирішення проблеми оцінювання результативності вищої професійної освіти, забезпечення її якості та моніторингу. Перспективи подальших досліджень убачаємо у необхідності апробації спроектованої системи критеріїв, показників і рівнів для оцінки актуального стану готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін.

Література

Алексеева, Г. М. (2014). *Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності*: монографія. Бердянськ: БДПУ. 260 с.

Мельничук, І. М. (2011). *Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах*. (Автореф. дис. док. пед. наук). Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль.

Опальчук, Б. В. (2020). Критерії та показники готовності майбутніх соціальних працівників до організації культурно-дозвілєвої діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 3(29), 186-193.

Павлик, Н. П. (2018). *Теорія і практика організації неформальної освіти майбутніх соціальних педагогів*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 350 с.

Пожидаєва, О. В. (2011). *Підготовка майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ.

Рябова, Ю. М. (2016). *Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі*. (Дис. канд. пед. наук). Чорноморський державний університет імені Петра Могили, Миколаїв.

Хоменко-Семенова, Л. О. (2014). Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до використання інтерактивних технологій у професійній діяльності. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія*, 5. DOI: 10.18372/2411-264X.5.10164

Червоненко, К. С. (2019). Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, (17), 62-64.

Щербина, Д. В. (2018). *Акме-орієнтована модель формування комунікативної культури майбутніх консультантів освітньої сфери у процес магістерської підготовки*. Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 446-482.

CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF FORMATION OF FUTURE SOCIAL WORKERS FOR PEDAGOGICAL INTERACTION

Serhii Mykhniuk, PhD student of the Department of Management and Educational Technology, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; serhiimykhniuk@nubip.edu.ua

Abstract. *The article projects a system of criteria, indicators, levels of measuring the effectiveness of the process of preparation of social workers for pedagogical interaction and defines a scale for further empirical work. It is stated that in the process of development of the criteria and indicators of research scientists use a theoretically defined structure of the researched process (activity-structural approach) or result (result-structural approach) depending on scientific interests and subject of knowledge. According to the structure of readiness of future social workers for pedagogical interaction, personal-motivational, semantic-cognitive, activity-communicative, evaluative-reflexive criteria of its measurement and corresponding indicators are characterized. It describes the author's method of assessing the level of formation of both individual structural components of the readiness of future social workers for pedagogical interaction and the general level of readiness of future social workers for pedagogical interaction in the study of professional disciplines. The result of the researched process is the readiness of future social workers for pedagogical interaction in the process of studying professional disciplines. High, medium, low levels of readiness are characterized. The high level is characterized by a high level of manifestation of all indicators: a high level of professional motivation; developed professionally significant personality qualities; inherent awareness of the level of their own readiness for pedagogical interaction in professional activities, etc. Sufficient and average levels reflect the uneven nature of the manifestation of individual criteria in the overall structure of readiness. The low level of readiness corresponds to the insufficient level of formation of most indicators.*

Key words: *criterion; indicator; level; future social workers; readiness of future social workers for pedagogical interaction.*

References

Aliexsieieva, H. M. (2014). *Forming the readiness of future social educators to use computer technology in professional activities: a monograph*. Berdiansk: BDPU. 260 s. (in Ukrainian).

Melnychuk, I. M. (2011). *Theory and methods of professional training of future social workers by means of interactive technologies in higher educational institutions*. (Avtoref. dys. dok. ped. nauk). Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka, Ternopil. (in Ukrainian).

Opalchuk, B. V. (2020). Criteria and indicators of readiness of future social workers to organize cultural and leisure activities. *Current issues of the humanities*, 3(29), 186-193. (in Ukrainian).

Pavlyk, N. P. (2018). *Theory and practice of organizing non-formal education of future social educators: a monograph*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 350 s. (in Ukrainian).

Pozhydaieva, O. V. (2011). *Preparation of future social educators for consulting activities in the process of studying professional disciplines*. (Avtoref. dys. kand. ped. nauk). Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka, Kyiv. (in Ukrainian).

Riabova, Yu. M. (2016). *Preparation of future social workers for professional activity in a multinational environment*. (Dys. kand. ped. nauk). Chornomorskyi derzhavnyi universytet imeni Petra Mohyly, Mykolaiv. (in Ukrainian).

Khomenko-Semenova, L. O. (2014). Criteria, indicators and levels of readiness of future social workers to use interactive technologies in professional activities. *Bulletin of the National Aviation University. Series: Pedagogy, Psychology*, 5. DOI: 10.18372/2411-264X.5.10164 (in Ukrainian).

Chervonenko, K. S. (2019). Criteria, indicators and levels of readiness of future social workers to organize volunteer activities of student youth. *Collection of scientific works of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University «Ukraine»*, (17), 62-64. (in Ukrainian).

Shcherbyna, D. V. (2018). *Acme-oriented model of forming the communicative culture of future educational consultants in the process of master's training*. Theory and methods of professional and pedagogical training of educational staff: acmeological aspects: a monograph. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. 446-482. (in Ukrainian).